

TVORBA IMENICA SUFIKSIMA NA -aš

Stjepan Babić

1. Kad se analiziraju tvorbene imenice koje u suvremenom hrvatskom književnom jeziku završavaju na -aš, tada proizlazi da na -aš završava pet sufikasa: -āš, -iònāš, -jāš, -kāš i -njāš, ali je plodan samo -āš, ostali su veoma slabo plodni ili su neplodni.

Sufiks -āš

2. Sufiksom -āš tvore se imenice od imeničkih, glagolskih, pridjevskih, brojevnih i priložnih osnova, a on sudjeluje i u složeno-sufiksnoj i prefiksno-sufiksnoj tvorbi. Najplodniji je u tvorbi od imenica.

Tvorba od imenica

3. Sufiksom -āš tvore se izvedenice od imeničkih osnova svih triju rodova i svih sklonidbenih tipova.

Osnova se skraćuje samo od nekih imenica:

autonòmāš < autonòmija, birtāš < birtija, maksimāš < maksimum, stranpùtāš < strànputica, dobitāš < dobitak (moguće i od dōbit), gubitāš < gubitak (uz gubìtkāš), dohòdāš < dòhodak.

4. Naglasak je kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa, a sufiks je uvijek dug, *afèrāš* (gen. *afèrāša*). Tek nekoliko izvedenica ima drugačiji naglasak, od kojih su običnije samo *kòčijaš, lāmpaš (lāmpāš), pàprikāš (pāprikāš), prìmāš prìmāš*).¹

5. Izvedenice sa sufiksom -āš označuju što konkretno: čovjeka, životinju, biljku i stvar. Najčešće označuju čovjeka (mušku osobu).

¹ Dubeltni bi naglasak trebalo posebno ispitati.

Kao osnova dolaze imenice koje znače što konkretno ili apstraktno, ali normalno ne dolazi imenica koja već označuje čovjeka. Takva je samo izvedenica *budālāš* s pojačanim pogrđnim značenjem osnovne imenice.

Značenja ostalih izvedenica veoma su raznolika što pokazuje da sufiks -aš obuhvaća širok raspon značenja i za precizan opis treba mnogo raznovrsnih preoblika. Ipak se mnoga značenja mogu obuhvatiti s nekoliko preoblika.

6. Najkarakterističnije je značenje tih izvedenica 'nositelj osobine' i ono se može opisati preoblikom:

$i + -aš \rightarrow onaj\ s\ i,$ ²
brādāš $\rightarrow onaj\ s\ bradom,$

a moguća je i preoblika $\rightarrow onaj\ koji\ ima\ i.$

Takve su izvedenice:

bajunētāš, bākljāš, brkāš, buklijāš, būndāš, cilindrāš, cokūlāš, cvikērāš, dvòjkaš, epolētāš, grūntāš, kapūtāš, kofērāš, kuferāš, kompleksāš, muntijāš, milijūnāš, odlikāš, poprāvkaš, sàbljāš . . .

7. Ta preoblika obuhvaća i izvedenice koje označuju bolesnike:

čirāš, gripāš, infārktaš, lèprāš, proljevāš, rākāš, srdobòljāš, šecèrāš, tlākāš, trahòmāš . . .

Česti su i nazivi za bolesnike od koštane tuberkuloze ($\rightarrow onaj\ s\ tuberkulozom\ u\ i$):

glèžnjāš, kičmāš, koljènāš, kùkāš, stopālāš . . .

Ovamo idu i izvedenice *plūcāš, sřcāš* $\rightarrow onaj\ s\ bolešću\ na\ plūcima,\ srcu.$

Ti su nazivi veoma prošireni u razgovornom jeziku, neki se upotrebljavaju i u publicističkom stilu, ali je za njih karakteristično da se ne upotrebljavaju u znanstvenom medicinskom jeziku.

8. Druga je preoblika kojom se mogu opisati značenja velikoga broja izvedenica

$i + -aš \rightarrow onaj\ koji\ se\ bavi\ i-om$

npr. *nogomètāš* $\rightarrow onaj\ koji\ se\ bavi\ nogometom.$

Među njima česte su izvedenice koje označuju športaše:

a) u osnovi je imenica koja označuje naziv športa i sam šport: *džūdāš, gòlfāš, hokèjāš, košārkāš, krikètāš, odbòjkāš, rukomètāš, spidvèjāš, špòrtāš . . .*

² i = osnovna imenica.

b) u osnovi je imenica koja označuje športski predmet:

bòcāš, bùcāš, florètāš, kajākāš, sàbljāš . . .

9. Po toj preoblici mogu se opisati izvedenice što označuju m. osobe koje se bave kakvim poslom kao stalnim ili povremenim zanimanjem, a u osnovi je imenica koja označuje sredstvo kojim se posao obavlja i predmet bavljenja:

batināš, bòmbāš, capināš, dinamitāš, klināš, revolvèrāš, sjekirāš, toljāgāš . . ., balvānāš, kòčijāš . . .

Izvedenice *filmāš* (→ *onaj koji se bavi filmom*) u posljednje vrijeme zamjenjuje stilski obilježeniju riječ *filmadžija*, jer od *film* nema stilski neutralne izvedenice, za taj se pojam upotrebljava *filmski radnik* ili *sineast*.

Izvedenica *financijāš* (→ *onaj koji se bavi financijama*) označuje visokokvalificiranoga stručnjaka, a često se upotrebljava u razgovornom jeziku i ekonomskih krugova, ali se ne upotrebljava u stručnom ekonomskom jeziku.

10. To značenje obuhvaća i izvedenice koje označuju m. osobu što se bavi nekim poslovima kao igrom, iz rasonode:

glisèrāš, goblènāš, križāljākāš, lutrijāš, pokèrāš . . .

11. Izvedenice sa sufiksom -aš označuju i m. osobe kojima se značenje može opisati preoblikom:

i + -aš → *onaj koji pz/ak.*,³
npr. *brèntāš* → *onaj koji nosi brentu*.

Takve su i izvedenice:

bunkèrāš (osvaja), *burmùtāš* (šmrče), *dorùčkāš* (nosi), *floskùlāš* (govori, sipa), *heroināš* (uzima), *krumpirāš* (jede), *mirodijāš* (prodaje), *oprèmāš* (onaj koji proizvodi opremu), *rakijāš* (pije), *sporazùmāš* (sklapa), *valcèrāš* (sklada), *vatromètāš* (pravi) . . .

Takve izvedenice označuju i športāše (→ *onaj koji baca i*): *kladivāš, kòpljāš, kùglāš . . .*

12. Po toj preoblici mogle bi se opisati i neke izvedenice spomenute u prethodnim skupinama, npr. *nogomètāš* (igra), *goblènāš* (veze), *križāljākāš* (rješava, sastavlja), *kapùtāš* (nosi), kao što bi se i *brèntāš* mogla opisati → *onaj s brentom*. Takvi primjeri pokazuju prepletanje, odnosno širinu značenja izvedenica sa sufiksom -aš.

13. Često je i značenje → *onaj koji svira na i, u i*:

bèrdāš, cimbālāš, citrāš, diplāš, dùdāš, flaùtāš, frùlāš, gājđāš, gitārāš, harmonikāš, kitārāš, leùtāš, orgùljāš, tambùrāš, vèrglāš . . .

³ pz = prezent prijelaznoga glagola, i 'ak = osnovna imenica u akuzativu.

Budući da među osnovnim imenicama dominiraju folklorna glazbala i da su zbog toga ovakve izvedenice bar blago stilski obilježene, od imenica za ne-folklorna glazbala javljaju se i izvedenice s drugim sufiksima: *cimbàlist*, *fla-ùtist* (običnije), *gitàrist* (običnije), *kitàrist*, *leùtār*, a to pojačava stilsku obilježenost usporednih izvedenica sa sufiksom -aš. Izvedenica *orgùljāš* veoma je proširena, ali kako se ona upotrebljava i za orguljaše u seoskim crkvama, za orguljaša visokog umjetničkog dometa upotrijebljena je i izvedenica *orgù-ljist*.

14. Izvedenice sa sufiksom -aš označuju i pripadnike, članove, sudionike, pristaše, suradnike, čitatelje pojma koji označuje osnovna imenica:

afèrāš, *akcijāš*, *arènāš* (< »Arena«), *dinastijāš*, *folklòrāš*, *grùpāš*, *jāhtāš* (gosti i članovi Yacht-cluba »Zagreb«), *kadèrāš*, *klùbāš*, *kòlāš* (< »Kolo«), *koterijāš*, *krugòvāš* (Krugovi), *kvìzāš*, *mafijaš*, *mladòstāš* (< »Mladost«), *ob-zòrāš* (< Obzor), *prāvāš*, *relijāš*, *sèktāš*, *sokòlāš* (< Sokol), *talijànāš*, *ùdbāš*, *većināš*, *zagrebāš* (< NK »Zagreb«), *zaštìtāš* ...

15. To značenje imaju i radnici koji rade u određenoj tvornici:

azbèstāš, *baritāš*, *cemèntāš*, *ināš* (< INA), *jugoturbināš* (< Jugoturbina), *nāftāš*, *podrāvākāš* (< »Podravka«) ...

Neke kao *cemèntāš* mogle bi se opisati preoblikom → *onaj koji proizvodi cement*, ali primjeri pokazuju da je općenitije navedeno značenje.

16. Izvedenice sa sufiksom -aš označuju i osobe koje stanuju u i:

baròkāš, *čèrgāš*, *favèlāš*, *kolibāš*, *konviktaš*, *vagònāš* ...

Kao što primjeri pokazuju, osnovna imenica označuje lošu, slabu nastambu, pa je i imenica *konviktaš* blago stilski obilježena.

Izvedenica *logòrāš* znači stanovnika logora u posebno teškim prilikama, a posebno pogrdno značenje ima i izvedenica *hladnovināš* → *onaj koji živi u hladovini* (figurativno).

Takvo značenje ima i *bunkèrāš*, s pojačanim prezrivim značenjem jer zapravo znači → *onaj koji se skriva u bunkeru*, pogotovu što je u opreci s drugim značenjem izvedenice *bunkèrāš* → *onaj koji osvaja bunkere*.

17. Katkada sufiks -aš dolazi i u nekoliko etnika s kajkavskoga i štokavskoga jezičnog područja:

Čùnkāš (Čùnkova Drāga), *Kordùnāš*, *Kr̀ndijāš*, *Lilāš* (Lila),

Medvènāš (Mèdvenova Drāga), *Ovčārāš* (Ovčara), *Sinlijāš* (uz *Sinljanin* : *Sinlije*).

Uz te etnike mogu se u književnom jeziku upotrebljavati i etnici tvoreni središnjom tvorбом etnika, osim općeusvojenoga *Kordùnāš*.

18. Izvedenice sa sufiksom -aš imaju i druga značenja:

<i>akòrdāš</i>	→ onaj koji radi na akord
<i>autonòmāš</i>	→ onaj koji se bori za autonomiju
<i>bìrtāš</i>	→ onaj koji ima (drž) birtiju
<i>busijāš</i>	→ onaj koji napada iz busije
<i>cèntāš</i>	→ onaj koji teži jednu centu
<i>čutūrāš</i>	→ onaj koji rado pije iz čture
<i>dobitāš</i>	→ onaj koji se zalaže za porez prema dobitku
<i>dohòdāš</i>	→ onaj koji se zalaže za porez prema dohotku
<i>ergèlāš</i>	→ onaj koji radi u ergeli
<i>fròntāš</i>	→ onaj koji je bio na fronti → onaj koji je stekao čin na fronti
<i>galijāš</i>	→ onaj koji je rob na galiji
<i>gubitāš</i>	
<i>gubitkāš</i>	→ onaj koji ima gubitke
<i>imèlāš</i>	→ onaj koji živi kao imela
<i>izgònāš</i>	→ onaj koji je dobio izgon
<i>jèzgrāš</i>	→ onaj koji zna samo jezgru (povijesno)
<i>lāktāš</i>	→ onaj koji se probija laktovima
<i>licèncāš</i>	→ onaj koji je kupio licenciju
<i>lulāš</i>	→ onaj koji puši na lulu
<i>maksīmāš</i>	→ onaj koji ima maksimum (zemlje)
<i>mèdāš</i>	→ onaj koji je do međe
<i>mènzāš</i>	→ onaj koji jede u menzi
<i>pogròmāš</i>	→ onaj koji organizira pogrom ili sudjeluje u njemu
<i>puferāš</i>	→ onaj koji se vozi na puferu
<i>reālkāš</i>	→ onaj koji ide u realku
<i>remòntāš</i>	→ onaj koji radi na remontu
<i>robijāš</i>	→ onaj koji je na robiji
<i>sistèmāš</i>	→ onaj koji igra po sistemu
<i>sljemènāš</i>	→ onaj koji ide na Sljeme
<i>smòlāš</i>	→ onaj koji ima smolu (figurativno)
<i>stranpùtāš</i>	→ onaj koji ide stranputicom
<i>tòrnjāš</i>	→ onaj koji radi na tornju (za naftu)
<i>trtāš</i>	→ onaj koji ima trtu (strah)
<i>velebitāš</i>	→ onaj koji ide na Velebit
<i>vikèndaš</i>	→ onaj koji ide na vikend
<i>vlākāš</i>	→ onaj koji se vozi vlakom (u školu) ...

19. Pojedine preobljke ne mogu u potpunosti opisati cijelo značenje izvedenica, osobito u njihovoj stilskoj vrijednosti, pa je često bilo potrebno upozorenje i na tu stranu njihova značenja. Dok je npr. stilaska vrijednost riječi

busijaš, imelaš, laktāš . . . jasna već zbog samoga načina borbe i životnih postupaka, izvedenica kao *autonōmāš* nije, jer *autonōmāš* ne znači samo *onaj koji se bori za autonomiju*, nego je to povijesni naziv s prezrivoim značenjem: »AUTO-NOMAŠI, naziv za protivnike sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, koji su isticali zahtjev za autonomijom Dalmacije i uz to svoje ‚dalmatinstvo‘. A. su najčešće bili Talijani koji su živjeli u Dalmaciji, zatim posjednici, domaći intelektualci školovani u tal. sredini i činovnici-tuđinci.« (Opća enciklopedija JLZ, I, Zagreb, 1977, str. 333.) Dvije izrazito socijalne pjesme D. Cesarića o siromašnim slojevima društva imaju naslov *Vagonaši, Verglaš*. Imenica *odlikāš* stilski je neutralna, ali pripada skupini koja znači ‚nosilac osobine‘ i znači ‚onaj s odlikom‘, a to jest jedna vrsta obilježenosti, kao što je ima i imenica *milijūnāš*. Značajno je da je većina izvedenica te skupine stilski izrazitije obilježena. Stilski je neutralna i imenica *nogomētāš*, ali pripada semantičkoj skupini ‚razonoda, igra, šport‘, a to je za tvorbu tvorenica sa sufiksom -aš karakteristična skupina.

20. Da bi još jasnije bile stilske vrijednosti pojedinih izvedenica, evo desetak konkretnih upotreba:

Bajunetaši se ozru jedan na drugog (I. G. Kovačić, Dani gnjeva, Zagreb, 1936, 92, prezrivo za žandare). — *U kočiji sjede bradaši, sabljaši, gospodski, lijepi hrvatski ljudi* (A. Šenoa, Pripovijesti, Zagreb, 1932, 126). — *U to doba motala se . . . klika ljudi po zagrebačkim ulicama, sami sabljaši* (A. Šenoa, RMS). — *Gle junaka busijaša!* (I. Raos, Prosjaci i sinovi, Zagreb, 521, stilska obilježena imenice *busijaš* pojačana je oprečnom apozicijom *junak*). — *Opojeni, vinjeni, omamljeni, vinoletni, ti naši cilindraši, ti sivi fiškali i beamteri postali su te pijane noći bonapartistički glasni i nametljivi . . .* (M. Krleža, Davni dani, Zagreb, 1956, 492). — *Al Čokolin je čuturaš, kockaš, razbijač . . .* (A. Šenoa, Zlatarevo zlato, Zagreb, 1936, 10). — *Zrnić pomisli: »stari floskulaš zagrebački umije biti rutinerski uljudan« . . .* (M. Božić, Neisplakani, Sarajevo, s. a., 77). *Godinama sam bio najvjerniji ljubavnik i gitaraš mjesečine.* (M. Krleža, Djetinjstvo i drugi zapisi, Zagreb, 1972, 18). — *»Imelaši« i oni ostali* (naslov u Vjesniku, 23. 5. 1979, 1). — *Pravo na opstanak svojataju i razni »imelaši«, oni parazitski izdanci što se hrane tuđim sokovima,* (Isto, u tekstu). — *Narod ne vjeruje ni jednom kaputašu.* (A. Radić, Dom, 1900, 131). — *Ja sam vjerni sljemenāš* (planinar koji ide na Sljeme, Večernji list, 7. I. 1974, 6). — *Prihvate li »sljemenāši« novu, amandmansku organizaciju poduzeća, vjeruju da će napokon znati tko u kombinatu pije, a tko plaća.* (O radnicima u poduzeću »Sljeme«, Vjesnik, 10. 6. 1972, 9). — *Ruke mu dugačke: u desnici toljaga, u lijevoj šaci kamen. (. . .) Medonja se primiče . . . ide polako prema toljagašu, željan neke očmazde, ričući izazovno.* (V. Nazor, Dedek Kajbumščak, Zagreb, 1939, 15. i 16). — *Šalazurovi toljagaši interveniraju* (Vjesnik u srijedu, 5. 6. 1963, 2).

21. Više izvedenica označuju životinje u općoj ili terminološkoj upotrebi. Većinom označuju životinje prema kojoj karakterističnoj osobini (*onaj s i*):

bičaš, bòdljāš, bodljīkāš, bṛkāš, b̀ndāš, čekinjāš, kàndžāš, kljòvāš, kljùnāš, kṛznāš, kùkāš, plāštāš, s̀rlāš, škòljkāš . . .

Česti su takvi nazivi za golubove:

gàcāš, grìvnjāš, g̀tāš (s gutom), kīkāš, kòvrčāš, krùnāš, r̀pāš, šubārāš . . .

Katkada takve izvedenice imaju i posebna značenja:

čjèvāš → crv (glista) u obliku cijevi
štakòrāš → pas koji lovi štakore
pr̀stāš → životinja koja hoda prstima (mačke)
tabànāš → životinja koja hoda tabanima (medvjedi)
taljīgāš → životinja koja vuče taljige.

22. Izvedenice sa sufiksom -āš koje označuju biljke veoma su rijetke: *bṛkāš* (ječam), *kòljāš* (grah), *pr̀tkāš* (grah), *l̀stāš* (lišaj).

23. Rijetke su i izvedenice koje označuju stvari:

aluminijāš → novac od aluminija (dakle manje vrijedan)
dizèlāš → automobil na pogon dizelskim motorom (iz razgovornoga i publicističkoga jezika)
g̀māš → traktor s točkovima od gume (isto)
kv̀rgāš → štap s kvrgama: *Nekakva rpetina štapova svakako je, osim Jose, najvažniji pojav u toj sobi. (. . .) Ali oni kvrgaši, posuti kojekakvim križevima, zmijama, tačkama i krugovima, oni mu zadavahu trista briga!* (A. G. Matoš, Moć savjesti);
lāmpāš → lampa koja se nosi (fenjer)
l̀lāš → duhan za lulu
mèdāš → kamen koji pokazuje gdje je međa
pāprikāš → jelo s dosta paprike.

Tvorba od glagola

24. Značenja nekih izvedenica sa sufiksom -āš mogu se tako opisati da im osnove mogu biti i glagolske i imeničke:

batināš → *onaj koji batinā*
 → *onaj koji tuče batīnom.*

Budući da je stvarno značenje izvedenice *batināš* bliže drugoj preoblici, jer je težište na sredstvu kojim se udara, a ne na samom udaranju, možemo tu izvedenicu smatrati odimeničkom.

Katkad nije lako naći kriterij za razgraničenje, ali gdje nema posebnoga razloga, može se uzeti onaj opis koji je jednostavniji, npr.

pràvdāš → *onaj koji se pravda*
 → *onaj koji tjera pravdu*

prvi je opis jednostavniji pa možemo reći da je *pràvdāš* odglagolska izvedenica.

Iako bi se zbog velike brojnosti i plodnosti odimeničke tvorbe i u takvim slučajevima mogla davati prednost odimeničkoj tvorbi, ipak se sve izvedenice ne bi mogle protumačiti na taj način, jer ima izvedenica sa sufiksom -aš u kojima je odglagolska tvorba nesumnjiva. A kad je tako, tada nije važno da li koji granični slučaj pribrojimo jednoj ili drugoj tvorbi. Kad se sve izvedenice koje se normalno mogu smatrati odglagolskom tvorбом, takvima i smatraju, ipak se može reći da je ta tvorba slabo plodna.

25. U odglagolskoj tvorbi izvedenice se tvore od prezentskih osnova glagola V. vrste, a od ostalih je izvedena samo imenica *tovàràš*.

26. Naglasak je kao i u odimeničkoj tvorbi: kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa, a -aš je uvijek dugo, *blebètāš* (gen. *blebetāša*).

27. Izvedenice označuju m. osobe i životinje.

Muške osobe označuju:

blebètāš, burgijāš, cìfraš, glagòljāš, hùckāš, kàrtāš, kàvgāš, kirijāš, komedijāš, lakrdijāš, mudrijāš, pljāčkāš, pràvdāš, sànjkāš, skijāš, štràjkāš, tovàràš, trabùnjāš . . .

Kao i za odimeničke izvedenice i za ove je karakteristično da su stilski obilježene ili tako što je već značenje osnove društveno negativno, na malo cijeni ili što je ograničeno na određeno područje (igra, šport) ili je izvedenica došla iz razgovornoga jezika. Za osvjetljenje tih vrijednosti dovoljno je navesti tri primjera:

Gradani ne bijahu bogzna kakvi mudrijaši i cifraši, već priprosti krojači, čizmari, kovači. (A. Šenoa, RMH, očita opreka zanimanja i sufikasa). — *Gdje ima mnogo šuma i pilana ima i tovaraša! To su ljudi koji toware i istovaruju balvane.* (Vjesnik u srijedu, 15. 4. 1964. 16). — *Danas priznati tovaraši kulture . . . najbolje pokazuju da je u njih tvrda i debela ljuska.* (A. Kovačić, RMS).

Životinje označuju izvedenice *borikāš* (vrsta krstokljuna), *čegrtāš* (kukac), *kliktāš, klokòtāš* (orlovi).

Tvorba od pridjeva

29. I tvorba je od pridjeva slabo plodna jer ima dvadesetak izvedenica. Katkada se osnove skraćuju, a naglasak je kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa, a sufiks je dug, *bogàtāš* (gen. *bogatáša*).

Izvedenice označuju m. osobu i životinju.

Muške osobe označuju:

bogàtāš, *dovòljāš* (učenik koji je prošao s dovoljnom ocjenom), *latìnāš* (onaj koji se služi latinskim jezikom), *plemenitāš*, *proklètāš* (proklet čovjek), *spòrāš* (spor čovjek), *valjānāš* (valjan čovjek), *velikāš*, *zelènāš* (pripadnik zelenoga kadera).

Životinje označuju:

bjelāš (konj, rijetko, običnije bijelac), *crñjāš* (riba), *crvènāš* (kukac), *klèm-pāš* (zec klempavih ušiju), *sivāš* (orao, tuljan).

Tvorba od brojeva

30. Od brojevnih osnova izvedene su imenice od rednih brojeva i označuju učenike pojedinih razreda:

přvāš, *drùgāš*, *trècāš*, *četvrtāš*, *pètāš*, *šestāš*, *sèdmāš*, *òsmāš*.

Izvedenice pripadaju prvenstveno razgovornom jeziku, a sve su upotrijebljene u djelu I. Raosa, Trilogija, str. 244, 264, 279, 286, 371, a neke i u publicističkim tekstovima (*přvāš*, *šestāš*), a *òsmāš* je zabilježena i u DJ s oznakom *fam*. U neutralnom značenju upotrebljavaju se složenice *prvoškòlac*, *drugòškòlac* . . .

Od rednoga broja *četrdeset osmi* izvedena je imenica *četrdesetòsmāš* 'pripadnik pokreta iz (18)48.': *Supilo je doista bio iskren jugoslavenski liberal četrdesetosmaš*. (M. Krleža, RMH).

Tvorba od ostalih osnova

31. Od priloga su izvedene *furtimāš*, *mùktāš*, *ùltrāš*, *zihèrāš*, dakle izvedenice od već izrazito obilježenih osnova, a od kratice je izvedena imenica *čekāš* 'član CK': *presiječe ga moćni cekaš* (Vjesnik u srijedu, 1. 3. 1967. 6).

Složeno-sufiksalna tvorba

32. Složenice složeno-sufiksalne tvorbe izvedene su od imeničkih osnova u drugom dijelu, a u prvom je atributna riječ (pridjev ili broj). Te složenice imaju kratkouzlazni naglasak na slogu ispred sufiksa, a -āš je uvijek dug.

Takve složenice označuju m. osobu, životinju ili stvar.

33. Muške osobe označuju:

crnoblùzāš, *crnokošùljāš*, *crnomantijāš*, *crnostotìnāš* (član »Crne stotine«), *drugoligāš*, *drugorèdāš*, *dugogrìvāš* (porugljivo za dugokose), *dugoprùgāš*, *dvo-*

mètrāš, petokolònāš, prvorazrèdāš, srednjoprùgāš, stomètrāš (športaš koji se natječe u trkama na sto metara), *zelenokadèrāš* . . .

O stilskoj vrijednosti tih složenica vrijedi uglavnom ono što je već rečeno za izvedenice.

34. Životinje označuju: *dugopr̀stāš, dugorèpāš, lihop̀stāš, takopr̀stāš*.

35. Stvari označuju:

dvotāktāš (motor sa dva takta), *troj̀rbòlāš* (jedrenjak s tri jarbola), *trozvjèzdāš* (konjak sa tri zvijezde).

Prefiksarno-sufiksarna tvorba

36. Prefiksarno-sufiksarnom tvorbom izvedeno je nekoliko složenica koje označuju m. osobu, a izvedenice su većinom stilski obilježene:

bestānāš, bezèmljāš, bezmòzgdāš, podrèpāš.

Ostali sufiksi

37. Ostali sufiksi nemaju za tvorbu većega značenja. Osim izvedenica sa sufiksom *-iònāš* posrijedi su pojedinačne izvedenice. Ovdje su navedene samo zbog potpunosti prikaza i više zbog značenja same pojave, nego li zbog tvorbene važnosti, bar za sadašnje vrijeme.

Među njima nije naveden sufiks *-ljāš* koji se nalazi u riječi *zòrtljāš*. Ona je zabilježena u Klaićevu RSR, ali kako nema upotrebne potvrde (vjerojatno je u RSR preuzeta iz RK), ostavljena je izvan potvrda za ovu priliku.

38. *-iònāš*. U nekoliko izvedenica od imenica na *-ija*: *frakciònāš, koaliciònāš, korupciònāš, protekciònāš*.

39. *-jāš*. U *kremènjāš* (neutralnije *kremènjāk*): *Ma, ne da se Gavran, žilaš-brektaš, skočitrn-naprasnik i kremenjaš-veselnik* (M. Božić, Kurlani, Zagreb, 1954, str. 176).

40. *-kāš*. U »*dovòljkāš*« (uz *dovòljāš*, očito analogijom prema *odlikāš*, Vjesnik u srijedu, 22. 3. 1961. 6, navodnici pokazuju da je autor ne smatra riječju koja bi se mogla normalno upotrijebiti u publicističkom tekstu).

41. *-njāš*. U izvedenici *kòrnjāš* (kukac, običnije *tvrdokrilac*). Riječ je dovoljno potvrđena i u stručnim djelima i djelima književnika, ali je inače na tvorbenom rubu.

Plodnost tvorenica sufiksima na -āš

42. Ima više načina da se odredi plodnost nekih tvorenica, a veoma je praktičan da se utvrdi koliko je tvorenica jedne kategorije nastalo u određeno doba, npr. u posljednjih stotinu godina. Ako zbog praktičnih razloga uzmemo

kao granicu godinu 1860., možemo provjeriti koje su tvorenice nastale prije te godine, a koje poslije. To je često veoma opsežan posao pa kad se govori o plodnosti, tada se to obično ne utvrđuje tako, nego općom procjenom. Može se to učiniti općom procjenom s velikom vjerojatnosti ako jedna kategorija ima velik broj tvorenica, a mnoge jasno pokazuju da su nastale u novije doba. Isto to vrijedi ako jedna kategorija ima malen broj tvorenica.

Ako jedna kategorija ima osrednju brojnost, tako da je ovaj postupak moguće provesti bez velikih napora, korisno je da se on provede i plodnost pokaže jednim tako određenim postupkom.

Dakako da se za svaku pojedinu imenicu ne može s potpunom sigurnosti utvrditi kad je nastala, ali se za većinu može, jer su zapisane u rječnicima ili u određenim djelima, a mnoge same po sebi nose jasan znak kad su nastale ili bar jasno označuju doba kad ih još nije bilo. Tako se npr. sa sigurnošću može reći da imenica *obzôrāš*, *dinamitāš*, *dizelāš*, *nogomètāš*, *košārkhāš*, *odbòjkāš*, *arèñāš* nije bilo prije 1860. jer nije bilo ni osnovnih imenica (Obzor kao ime novinama pojavio se 1871, dinamit je izumljen 1867. itd.).

43. Kad se imenice sa sufiksom -āš odmjere prema 1860. g. kao graničnoj, tada se dobiju ovi podaci:⁴

osnova/tip	prije 1860.	poslije 1860.	ukupno
imenička	72	208	280
glagolska	10	14	24
pridjevska	7	7	14
brojevn	—	9	9
ostale	—	5	5
slož.-suf.	—	21	21
pref.-suf.	—	4	4
ostali suf.	—	7	7
ukupno	89	279	368
postotak	24,18	75,82	100

44. Tabela tako jasno govori da joj nije potrebno posebno tumačenje. Valja samo napomenuti da se u tim podacima ne nalaze izraziti arhaizmi i provincijalizmi. Oni su iz građe uklonjeni prije proučavanja ili za vrijeme proučavanja, ali je važno dodati da se među njima nije našao ni jedan primjer složeno-sufiksalne ni prefiksno-sufiksalne tvorbe. Imenica *pomèdāš*, zabilježena u Karadžićevu rječniku, nema suvremenih potvrda, a kako je uz nju potvrđena i imenica *pomèda* (u AR) 'kraj po međi' i *pomèdāš* može biti sufiksalna tvorenica.

* Prema podacima u skupljenoj građi na dan 16. svibnja 1980.

Zaključak

45. Iako ima pet sufikasa koji završavaju na -aš (-aš, -iònāš, -jāš, -kāš i -njāš), za tvorbu je značajan samo sufiks -aš, i to u prvom redu u tvorbi od imeničkih osnova.

Podaci pokazuju da je sufiks -aš veoma plodan.

Njime se tvore imenice koje označuju osobe, rjeđe životinje, a veoma rijetko biljke i stvari.

46. Općenito se može reći za sve izvedenice sufiksima na -aš da je većina od njih osjećajno obilježena već time što je takva osnovna riječ ili time što pripadaju određenom semantičkom, vrijednosnom ili društvenom krugu nižega ranga. To su dakle riječi koje označuju što negativno, manje vrijedno, što je na nižem stupnju društvene ljestvice. Mnoge od njih česte su u razgovornom jeziku, ali zbog svoje izrazite osjećajne vrijednosti upotrebljavaju i u književnom jeziku s istom ili pojačanom stilskom obilježenosti. Neke ipak ne prodiru u sve stilove književnoga jezika, npr. nazivi za bolesnike u znanstveni medicinski stil.

Za mnoge stilski neutralne (kao *odlikāš*, *nogomètāš*, *rukomètāš*...) karakteristično je da pripadaju određenom semantičkom krugu kao što je 'nosilac osobine', odnosno 'razonoda, igra, šport'. Jedne su dakle određene što ipak znače obilježenost (*onaj's i*), a druge što pripadaju semantičkom krugu koji je u opreci prema krugu kao što je 'poslovno zanimanje'.

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.541.1:801.22:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 2. lipnja 1980.

NOUN FORMATION THROUGH SUFFIXES TERMINATING IN -AŠ

This paper investigates the formation of nouns in modern standard Croatian with suffixes ending in -aš. It is established that the formation involves five suffixes: -aš, -iònāš, -jāš, -kāš, -njāš. Of these, only -aš is fully productive, the other a marginally productive or unproductive.

It is significant that all new formations are stylistically marked or that they belong to semantically lower levels or socially lower strata.